

REFLEXIONS SOBRE EL "SI" CONDICIONAL

I ELS

VERBS CREADORS D'UNIVERSOS

Bartomeu Baucá Tugores

Vicenc Mª Caimari Fiol

Nota preliminar.—

Com podrà comprovar el lector, hem esquematzat els indicadors sintagmàtics suprimint regles subcategoritzadores, símbols complexos, matrius, etc. per raons de claredat i de simplicitat.

Aquesta petita llibertat que ens hem permès, tanmateix no afecta el possible encert o desencert de les demostracions.

María Luisa Rivero, a l'article "Aspectos de las oraciones condicionales"¹ proposa que la partícula 'si' es situa en el grup dels verbs anomenats "creadors d'universos".

En resumim alguns dels seus arguments:

— Procés de Pronominalització d'Oració,

En 'si' Juan hubiera venido, lo comprendería el 'lo' té com a referència un significat equivalent a "el haber venido Juan"; l'antecedent del pronom no inclou la idea de condicionalitat en la seva referència.

La partícula 'si' funciona pel que fa a la seva relació amb el pronom 'lo' de la mateixa manera que funcionen el conjunt dels verbs creadors d'universos:

"Imagina que Juan viene, pues lo comprenderé"

"Supón que se cansa, eso sería lo más lógico"

'Lo' i 'eso' no admeten dins la seva referència —antecedent el verb creador d'univers ('imagina', "supón"), de la mateixa manera que a la primera frase el 'lo' rebutjava el 'si', com hem vist.

— La combinació d'un verb creador d'universos en l'oració matriu i un plusquamperfet de subjuntiu en l'oració subordinada produeix un significat d'irrealitat:

"Imagina que hubiera descubierto la verdad..."

"Supón que hubiera descubierto..."

La unió d'un 'si' condicional amb el plusquamperfet de subjuntiu produeix el mateix efecte:

"Si hubiera descubierto..."

— El comportament dels verbs creadors d'universos i del 'si' precedits de 'incluso' és el mateix: establir una referència en tots els mons possibles:

"Incluso suponiendo que no viene, nos marcharemos"

"Incluso si no viene, nos marcharemos"

Ma L^a. Rivero estableix, docns, la hipòtesi "de que el 'si' es un elemento verbal que debe ser clasificado entre las formas creadoras de mundos de referencia tales como 'imaginar' y 'suponer' " ², i l'argumenta en la correlació de comportament sintàctic i semàntic entre aquesta partícula 'si' i els esmentats verbs. Acabam de repassar alguns exemples d'aquesta argumentació.

Després estudia la hipòtesi de J. W. Bresnan ³ sobre la generació a l'estructura profunda d'alguns complementadors de l'anglès, i arriba a la conclusió de què en castellà no sempre són vàlids els arguments a favor d'aquesta hipòtesi; tampoc són vàlids en favor del 'si' com a complementador a nivell profund. "Concluimos, en consecuencia, —diu la Rivero— que no sólo no existen datos que nos lleven a postular que el 'si' es un complementador a nivel de estructura profunda, sino que

(1) RIVERO, M^a L^a. *Estudios de gramática generativa del español*, ed. cátedra Madrid, 1977. (págs. 89 -103)

(2) RIVERO, op. cit. (pág. 102)

(3) BRESNAN, J.W. "On complementizers: towards a syntactic theory of complement types", *Foundations of Language*, 6, 1970.

tal hipòtesis se enfrenta, desde un primer momento, con una serie de contraejemplos clars" 4.

No interessa ara discutir l'exactitud d'aquesta conclusió sinó fixar-se en el mètode, per altra banda típicament científic: una hipòtesi s'ha de rebutjar des del moment en què trobam contra-exemples a la seva argumentació.

Doncs bé, a la hipòtesi en favor del 'si' condicional com a verb creador d'universos hi hem trobat uns contra-exemples que argumentarem en cinc apartats. Partirem de les següents frases:

- (1) Supón que los otros lo sepan
- (2) Supón que los otros lo saben
- (3) Imagina que los otros lo sepan
- (4) Imagina que los otros lo saben
- (5) Es posible que los otros lo sepan
- (6) * Es posible que los otros lo saben
- (7) Si los otros lo saben
- (8) * Si los otros lo sepan
- (9) Si los otros lo supieran

A) A (1) i (2) ens trobam que és possible l'alternància present de subjuntiu/ present d'indicatiu, dins la completiva. El fet de què estam a l'univers de la suposició, a un univers imaginari, ens podria fer pensar que l'ús de l'indicatiu 'saben' és agramatical (veure nota 5); però hi ha dos fets que em sembla que demostren que la frase (2) és gramatical:

- 1.— Que és el verb matriu 'supón' el que ens introdueix dins el nou univers referencial, i una vegada dins ell, tot ja és vist com a real. Seria quelcom així: "El real dins el món fictici" (Encara que sembli agafat a contrapèl estam movent-nos dins el concepte de "literatura fantàstica" de J.L. Borges 6).
- 2.— Que podem introduir un sintagma adverbial dins (2), i llavors la frase adquireix una gramaticalitat no gens dubtosa:

"Supón, por un momento, que los otros lo saben"

Malgrat tot, entre els significats de (1) i (2) s'hi pot veure una diferència. Mentre que a (2) el parlant vol situar l'oient en una suposició més ferma, com si fos més avinent i real, a (1) el món fictici que ha de suposar l'oient sembla com a més llunyà i irreal ("piden de ordinario el subjuntivo común —diu Bello— las palabras o frases subordinadas que denotan incertidumbre o duda" 7). A (2) sembla que el parlant obliga a l'oient a suposar amb més convenciment que no a (1).

Pot ser possible aquesta variació intencional del parlant ja que —com diu Violeta Demonte— 'suponer' és un verb que introdueix "una entidad abstracta (de realidad fundamentalmente lingüística), un enunciado que puede ser verdadero o falso: una proposición. En este caso, pues, el hablante que enuncia esta proposición no se compromete con respecto al valor de verdad de la misma" 8.

Aquesta diferència s'hauria de reflexar a l'estructura subjacent que per a (1) i (3) podria ser:

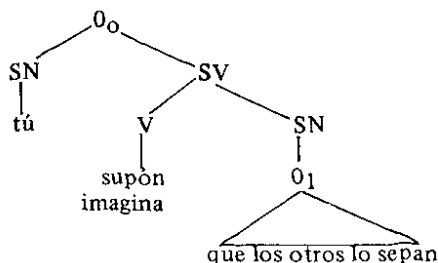

fig. a

(4) RÍVERO. op. cit. (pág. 102).

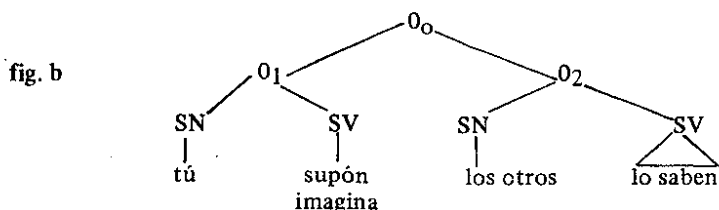
(5) "Estas (...) formas se oponen (...) por medio de una correlación modal: Formas que no indican irrealidad/ Formas que indican irrealidad de la acción. El miembro marcado de esta oposición está constituido por las formas del subjuntivo, que envuelven la acción en un tinte subjetivo; mientras el miembro no marcado es el conjunto de las formas indicativas, que señalan la acción simplemente como tal acción". ALARCOS LLORACH, E. *Estudios de gramática funcional del español*, Gredos, Madrid, 1973 (págs. 61-62).

(6) RODRIGUEZ MONEGAL, Emir. "La narrativa hispanoamericana. Hacia una nueva poética". *Teoría de la novela*, SGEL, Madrid, 1976, (págs. 170-228).

(7) BELLO, A. y CUERVO, R. *Gramática de la lengua castellana*, ed. Sopena, Buenos Aires, 1973. (pág 175).

(8) DEMONTE, V. *La subordinación sustantiva*, Cátedra, Madrid, 1977, (pág. 125).

i per a (2) i (4):

En aquest sentit sembla apuntar la Rivero ⁹, i al final tornarem sobre el tema. Per ara, i per qüestions pràctiques, considerarem l'indicador sintagmàtic de la fig. a com a vàlid tant per les frases (1) i (3) com per les (2) i (4) ¹⁰.

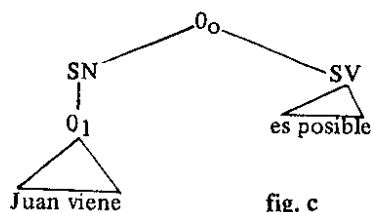
L'argumentació anterior respecte a (1) i (2) es pot aplicar igualment a les frases (3) i (4).

El comportament de les frases (7), (8) i (9) ens mostra la diferència de 'si' respecte de 'suponer' i 'imaginar'. 'Si' no admet l'alternància 'saben'/'sepan' com fan els verbs creadors d'universos, ja que només (7) és gramatical però no ho és (8); per poder admetre el subjuntiu ha de ser en imperfet, com a (9), i llavors la qualitat de la diferència entre (7) i (9) ja no es correspon a la que existia entre (1) i (2) per una banda, i (3) i (4) per l'altra. A (7) no pressuposam que "los otros" ho saben o no ho saben; o sigui, no pressuposam res. A (9) podem pressuposar que "los otros" encara no ho saben. (Gili Gaya ¹¹ hi veu la mateixa diferència que nosaltres veiem respecte a (1) i (2) quan diu: "Entre 'si mañana hace buen tiempo saldremos' y 'si mañana hiciese buen tiempo saldríamos', no hay más diferencia que el sentido más dubitativo o problemático de la segunda; es una diferencia de grado, de probabilidad sentida como mayor o menor, pero no puede decirse propiamente que en la primera la condición sea real y en la segunda irreal". No sabem, tanmateix, com aplicaria Gili Gaya aquest raonament per tal de poder distingir qualitativament "supón que los otros lo saben", "supón que los otros lo sepan" i "supón que los otros lo supieran").

Concloent l'apartat A) repetim que 'suponer' i 'imaginar' —verbs creadors d'universos— admeten l'alternància 'sepan'/'saben' i 'si' només admet 'saben' a la completiva.

B) Quan M^a I^a. Rivero ¹² estudia l'indicador sintagmàtic d'una expressió com "si Juan viene" i el compara amb "es posible que Juan venga", proposa:

— l'estructura tradicional per a "es posible que Juan venga".

per a "si Juan viene", i després d'argumentar a favor, una estructura paral·lela.

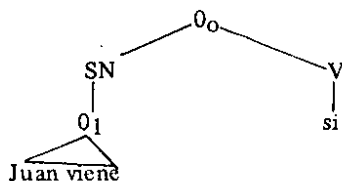

fig. d

(9) RIVERO. op. cit. (pág. 65)

(10) En aquest sentit cal consultar DEMONTE, V. op. cit. (págs. 88-89, i 128 i ss.).

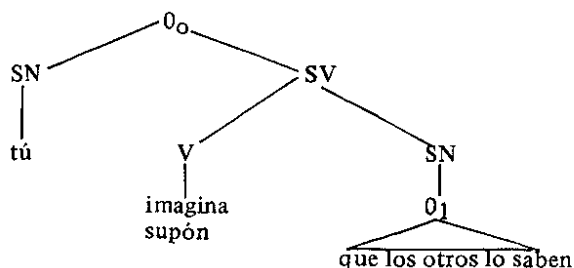
(11) GILI GAYA, S. *Curso superior de sintaxis española*, Spes, Barcelona, 1961. (pág. 319)

(12) RIVERO, op. cit. (pág. 90)

En aquest cas s'ha d'anar amb compte amb que la Rivero no inclou explícitament 'ser possible' entre els verbs creadors d'universos, i el que el comportament de 'ser possible' respecte al mode de la completiva és invers del 'si', com veim clarament a (5) i (6).

El que importa ara és l'indicador sintagmàtic proposat a la fig.d, d'on es dedueix que

fig. e
(indicador sintagmàtic de (2) i (4))

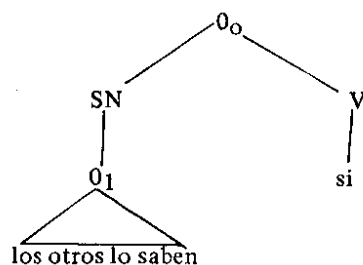

constatam que la diferència és essencial: mentre a (7) "los otros lo saben" fa de subjecte (nus SN dominat directament per O_0 , fig. f), a (2) i (4) "los otros lo saben" fa de complement (nus SN dominat directament per SV , fig. e).

"Juan viene" funciona com a subjecte de 'si' pel fet d'estar dins un nus SN dominat directament pel símbol O_0 (la mateixa relació es dona a la fig. c).

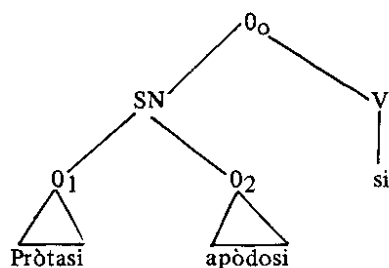
Però si feim els indicadors sintagmàtics de (2) i (4) i els contraposem al de (7)

fig. f
(indicador sintagmàtic de (7))

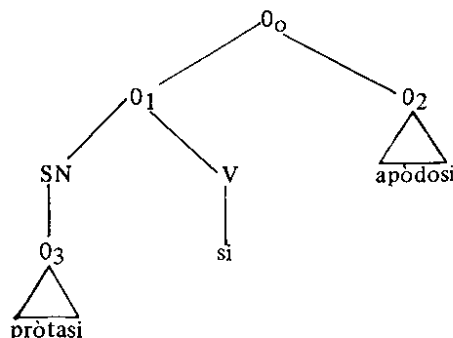
C) La Rivero proposa que la pròtesi i l'apòdosi de les oracions condicionals siguin considerades oracions interdependents coordinades ¹³. I entre els dos indicadors sintagmàtics possibles per tal de reflexar aquesta interdependència es decideix pel de la fig. h i un dels

fig. g

arguments és que si feim dependre tot aquest conjunt d'un verb com 'dudar', que exigeix la completiva en subjuntiu, tenim que el verb afectat per aquesta exigència és el de l'apòdosi però no el de la pròtesi. O sigui, que a la fig. h

fig. h

afecta a O_1 i O_2 , però no a O_3 . En canvi, si ens decidíssim per la fig. g, si afectàs a O_2 també hauria d'afectar a O_1 per estar al mateix nivell.

(13) RIVERO op. cit. (pàgs. 103-106)

Però l'exemple que proposa la Rivero no ens sembla convincent perquè el verb de la

pròtasi ja està en subjuntiu i per tant no podem saber si canvia o no:

(12) Si los otros lo supieran, actuarían...
pròtasi   apòdosi

(13) Dudo que si los otros lo supieran, actuaran...
pròtasi igual a (12)   apòdosi en subjuntiu

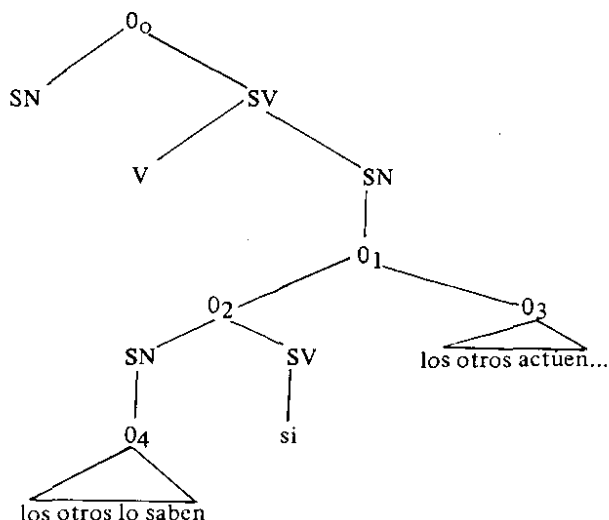
Ens sembla millor proposar un altre exemple on el verb de la pròtasi estigui en indicatiu:

(14) Si los otros lo saben, actuarán...
pròtasi   apòdosi

(15) Dudo que si los otros lo saben, actúen...
pròtasi igual a (14)   apòdosi en subjuntiu

Seguint la Rivero, farem l'indicador sintagmàtic corresponent a (13) i a (15) de la següent manera:

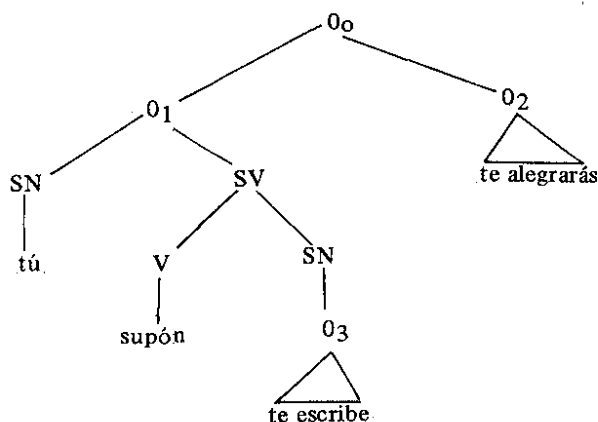
fig. i

Si consideram, com fa la Rivero, el 'si' condicional un verb creador d'univers (com 'imaginar' o 'suponer'), paral·lelament a la fig. j

fig. i l'indicador sintagmàtic de la frase (16) seria la fig. j:

(16) Supón que te escribe; te alegrarás

perquè l'única frase que complementa a 'supón' és "que te escribe" (0₃) igual que a la fig. i la que complementa a 'si' és 0₄; 'te alegraràs' (0₂) (fig. j) és paral·lela a 0₃ de la fig. i.

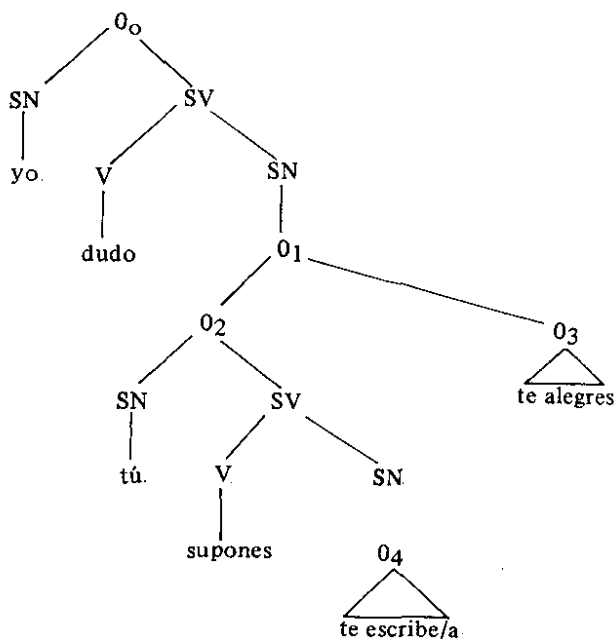
Si ara feim dependre (16) d'un verb com 'dudar' de la mateixa manera que ho hem fet a (12) i (14) tenim:

(17) Dudo que supongas que te escribe, y te alegres.

(18) Dudo que supongas que te escriba, y te alegres.

(19)* Dudo que supongas que te escribe, y te alegrarás on (19) és agramatical perquè 'te alegraràs' és indicatiu i no pot dependre de 'dudo', verb que regeix subjuntiu a la completiva; conseqüentment, (17) i (18) són gramaticals i el seu indicador sintagmàtic seria:

fig. k

Però a (17) i (18) ens trobam de bell nou que 'escribir' tant pot anar en indicatiu (17) com en subjuntiu (18). La gramaticalitat d'aquestes dues frases vé a confirmar la gramaticalitat de l'alternància present d'indicatiu/present de subjuntiu a la completiva dels verbs creadors d'universos, enfront de la completiva del 'si' que només admet present d'indicatiu.

L'argumentació d'aquest apartat reforça, en conseqüència, la de l'apartat A.

D) Podem establir un paral·lelisme entre 'es posible' i els verbs creadors d'universos 'imaginar' i 'supon':

(20) Es posible que te escriba y (que) te alegres.

(21) Imagina que te escribe y (que) te alegras.

(22) Supón que te escribe y (que) te alegras

A la frase (20) 'escribir' i 'alegrar' van en subjuntiu perquè 'es posible' regeix subjuntiu; feta aquesta aclaració, el paral·lelisme entre (20), (21) i (22) és evident: 'escribir' i 'alegrar' dependen sintàcticament i al mateix nivell del verb matriu corresponent. Els indicadors sintagmàtics serien:

fig. I
(indicador sint. de (20))

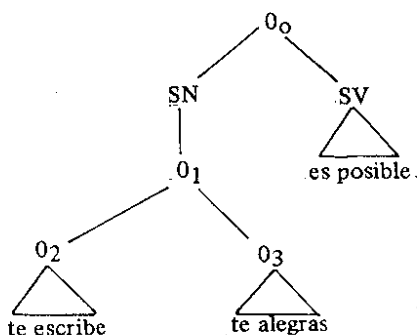
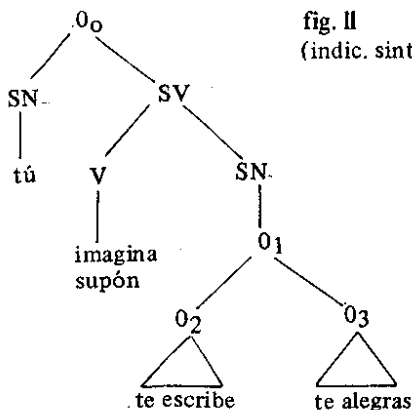

fig. II

(indic. sint. de (21) i (22))

(Encara que reconeixem que aquests indicadors sintagmàtics (fig. I i II) no reflexen la dependència "del fet d'alegrar-se un tú" pel "fet de què un ell li hagi escrit"; tanmateix aquesta qüestió no afecta gens a la demostració).

D'altra banda tenim:

(23) Es posible que te escriba; (entonces) te alegrarás.

(24) Imagina que te escribe; te alegrarás

(16) Supón que te escribe; te alegrarás

(25) Si te escribe, te alegrarás

En aquests exemples 'alegrar' ja no depèn del verb matriu, tal com reflexa la fig. j

Per tant el 'si' condicional (25) és paral·lel a (23), (24) i (16), però no a (20), (21) i (22).

E) Partirem de les frases següents:

(26) Si yo canto, tú bailas

(27) Supón que yo canto; (entonces) tú bailas 14.

Semànticament (26) admet dues interpretacions:

a.— Jo començ a cantar; llavors, tu et poses a ballar. (El temps de l'apòdosi té un sentit de posterioritat respecte a la pròtasi, malgrat els dos estiguin en present).

b.— Jo començ a cantar; simultàniament tu et poses a ballar 15.

(27) només admet una interpretació:

Tu suposes que jo cant: només si tu fas aquesta suposició, llavors hauràs de començar a ballar. (La suposició ha de ser sempre anterior al fet de començar a ballar 16. Una

(14) Hem posat "bailar" en present d'indicatiu per tal d'establir un paral·lelisme amb (26), sense entrar aquí en les diferències significatives que li puguin haver entre (27) i (16).

(15) "Como quiera que la condición ha de cumplirse en momento anterior a lo condicionado, o por lo menos simultáneamente, el tiempo de la apódosis se halla indirectamente medido desde la pròtasi, y ha de ser futuro o presente en relación con éste." GILI GAYA, S. op. cit. (pág. 320). (El subratllat és nostre)

(16) "Cuando la primera coordinada de una secuencia tiene como predicado uno de estos verbos (creadores de universos), la segunda coordinada aparece de manera obligatoria con una referencia temporal posterior a la de la primera". RIVERO, op. cit. (pág. 106).

vegada s'hagi complert aquesta suposició, les dues accions ('cantar' i 'ballar') seran simultànies.)

Podríem dir que a (26) la pròtesi i l'apòdosi són interdepenents significativament: si tu no balles jo no cant: si jo no cant tu no balles 17. Es veu més clar si deim:

"Si yo empiezo a cantar, tú empiezas, al mismo tiempo, a bailar" on hi ha dues accions: cantar jo, ballar tu; ambdues simultànies.

A (27) tendríem:

"Supón que yo empiezo a cantar; tú empiezas, al mismo tiempo, a bailar", on hi ha tres accions: 1 suposar tu, 2 cantar jo suposat per tu, i 3 ballar tu; les simultànies seran la 2^a

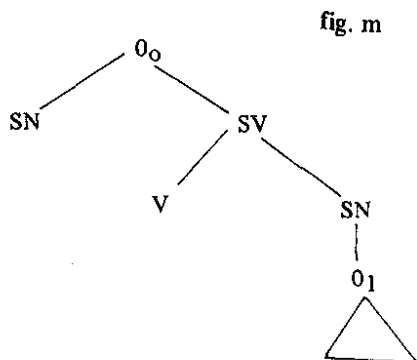
i la 3^a, però la 1ª serà anterior i condició perquè s'acompleixi la 3^a.

En conclusió: entre el 'si' condicional i els verbs creadors d'universos hi ha diferències significatives.

Els contra-arguments A,B,C,D, i E em sembla que poden ser considerats almanco com a figures a la hipòtesi de la Rivero de considerar el 'si' condicional com a verb creador d'universos, encara que el comportament del 'si' sigui molt semblant al dels verbs esmentats.

Observació final.

Al llarg d'aquest estudi hem acceptat convencionalment que l'indicador sintagmàtic d'un verb creador d'universos i de la seva completiva —tant en indicatiu com en subjuntiu— fos aquest:

Però per poder reflexar d'alguna manera les diferències enunciades abans entre:

(28) Supón que te escribe (frase paral·lela a (2) i (4))

(29) Supón que te escriba (frase paral·lela a (1) i (3))

hauríem de tenir dos indicadors sintagmàtics tals com:

fig. n
(indic. sint. de (28))

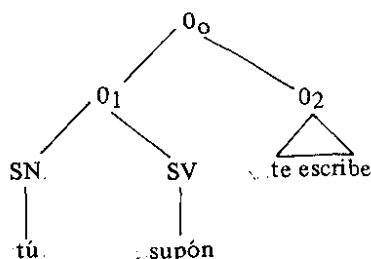
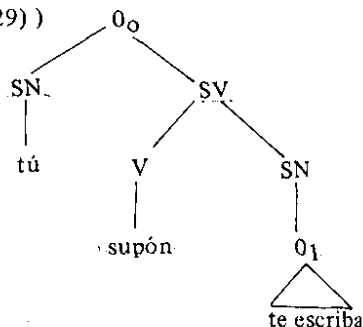

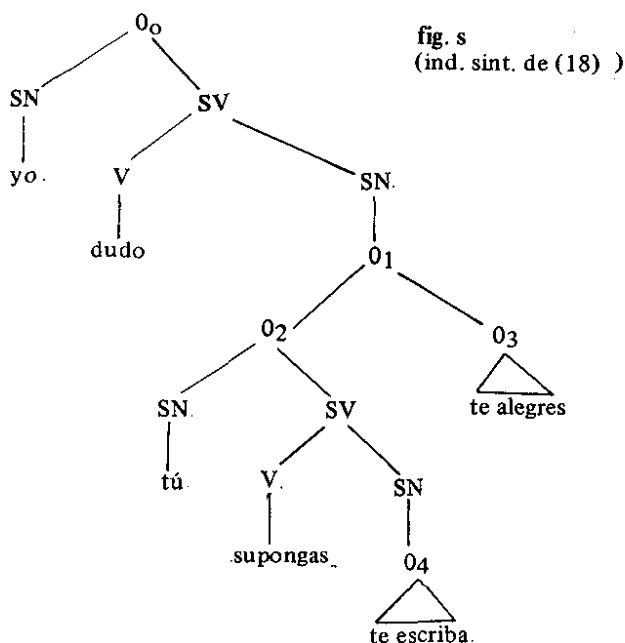
fig. o
(ind. sint. de (29))

(17) RIVERO no estaria gaire d'acord amb aquesta interpretació, op. cit. (pág. 106).

(reproduïm aquí, per comoditat, l'indicador sintagmàtic representat a la fig. k)

L'indicador sintagmàtic de (18) no planteja cap problema; però si ens fixam en el de (17) (fig. r) deduïm que el verb 'dudo' regeix tres verbs: 'alegrar', 'suponer' i 'escribir' (els dos darrers al mateix nivell), i que per tant

a) o la frase (17) és agramatical ja que 'escribir' hauria d'anar en subjuntiu (per estar al mateix nivell que 'suponer' i anar aquest en l'esmentat mode, i per ésser regit per 'dudo').

b) o l'indicador sintagmàtic de la fig. r és incorrecte.

La conclusió a què podem arribar, i de forma totalment provisional, és que podem rebutjar la resposta a), ja que al llarg de l'estudi s'ha demostrat la gramaticalitat d'una frase

com (17); per tant, b) hauria de ser la resposta vàlida.

Aleshores, si l'indicador sintagmàtic de la fig. r és incorrecte també ho són els de les figures p, n i b, i en conseqüència ens quedam sense poder reflexar a l'estructura profunda la diferència significativa evident (i demostrada) entre l'ús de l'indicatiu o del subjuntiu a les completives dels verbs creadors d'universos.

Per ventura, i arribats a aquest punt, s'hauria de fer ús de la "teoria estàndard ampliada", formulada per Chomsky en 1968 segons la qual a les estructures superficials se'l atribueix una funció en la interpretació semàntica de les frases (20).

(aquests dos indicadors sintagmàtics representats en les dues figures anteriors són correlatius dels corresponents a les figures b i a —respectivament— de pàgines anteriors).

Si partim de (28) i (29) formam:
 (30) Supón que te escribe; te alegrarás
 (31) Supón que te escriba; te alegrarás
 tendríem els següents indicadors sintagmàtics:

fig. p
 (ind. sint. de (30))

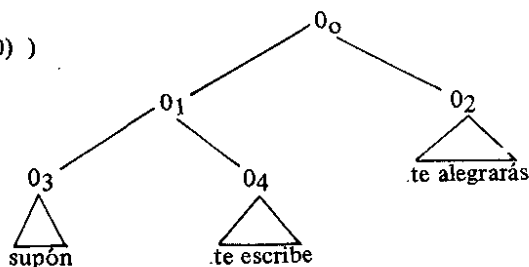
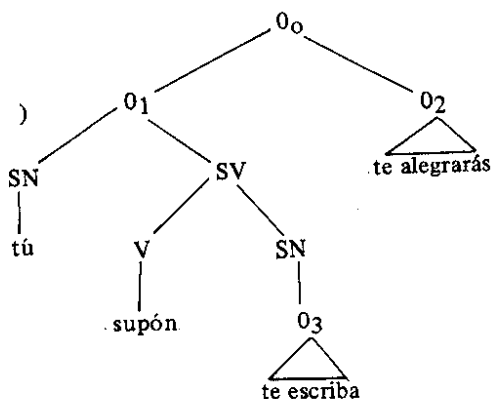

fig. q
 (ind. sint. de (31))

Si feim dependre (30) i (31) del verb 'dudar' tendrem:

(17) Dudo que supongas que te escribe, y te alegres 18.

(18) Dudo que supongas que te escriba, y te alegres 19.

i els indicadors sintagmàtics corresponents serien:

fig. r
 (ind. sint. de (17))

